

Program prac konserwatorskich

ściennej dekoracji malarskiej z wystroju wnętrza dworu w Koźminku z II po XVIII w. ul. Andrzeja Mielęckiego 4a, 62-840 Koźminek



Autorzy programu:

mgr sztuki konserwator Monika Rzegocińska-Wiącek (nr dyplomu 2196)

Ostrów Wlkp. listopad 2023 r.

Pracownia Art-Kons

Monika Rzegocińska-Wiącek
ul. Bojanowskiego 6/1
63-400 Ostrów Wielkopolski
tel. 694 272 502
NIP 6561851649 REGON 302519949

Monika Rzegocińska-Wiącek
mgr sztuki

ellwicz
dyplomowany konserwator dzieł sztuki
nr dyplomu 2196

UNIwersytet MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

Magdalena Dzięcioł
nazwa jednostki organizacyjnej uczelni



Magdalena Dzięcioł
(podpis posiadacza dyplomu)

Nr *2496*
(numer dyplomu)

POTWIERDZAM
za zgodność z oryginałem

18.10.2013 data
[Signature] podpis

MEN-I-3 SW ZP UMK z. 13

DYPLOM

Pan(i) *Magdalena Dzięcioł* - *Magda*
Imię i nazwisko
urodzony(a) dnia *8 lutego 1974 roku*
we *Włocławku*

odbył(a) studia wyższe *magisterskie (6-letnie)*
na kierunku *Konserwacja i Restauracja*
Dziękuję
w zakresie *Konserwacji i Restauracji*
malarsstwa i grafiki polichromowanej
z wynikiem *dobrym*
i uzyskał(a) w dniu *24 listopada 2013 roku*
tytuł *magistra sztuki*

Magda
Dziekan
Rektor



Magda dnia *24 listopada 2013 r.*
(nazwa jednostki organizacyjnej)

1.OPIS INWENTARYZACYJNY OBIEKTU I JEGO INTERPRETACJA

A) IDENTYFIKACJA OBIEKTU

zabytkowy dwór wpisany do rejestru zabytków KI.IV-73/96/54 decyzją WKZ w Poznaniu 12 czerwca 1954 roku, odkryte polichromie wpisane do rejestru zabytków pod nr

ilość metrów polichromii to ok 64 m²

Rodzaj: Zachowany częściowo wystrój wnętrz ze ścienną dekoracją malarską w postaci ornamentów roślinnych i figuralnych. W zachowanej partii lamperii dekoracja w formie płyciny z ozdobnymi girlandami i motywami roślinnymi, powyżej lamperii na fragmentach ścian fryz podsufitowy z zachowaną dekoracją w formie pasowej, oraz fragmenty iluzjonistycznie malowanych płycin i pilastrów.

Czas powstania: pierwotny architekt nieznany; przebudowany w latach 1906-1907 przez Jana Heuricha Młodszego przed 1770 na przełomie 3 i 4 ćw. XVIII w, We wnętrzach polichromie z XVIII – XIX w obecnie odkryte i zinwentaryzowane nie wpisane do rejestru Przebudowy w latach 1906-1907 i w latach 30- stych XX wieku

Materiał i technika: technika mieszana: wapienna i klejowa, pigmenty pochodzenia mineralnego

Autor polichromii: nieznany

Inskrypcje: opisy postaci z medalionów

Wcześniejsze konserwacje lub renowacje: liczne wtórne przemalowania, które zostały usunięte w celu odsłonięcia oryginalnej polichromii

Właściciel i użytkownik obiektu: Gmina Koźminek, woj. Wielkopolskie, powiat kaliski Adres: ul. Andrzeja Mieleckiego 4a, 62-840 Koźminek

2.OPIS I HISTORIA OBIEKTU

Opis dworu

Dwór ustawiony jest w parku na osi osiemnastowiecznego założenia i zwrócony elewacją frontową na południowy wschód.

Murowany, częściowo podpiwniczony od strony zachodniej, parterowy z wysokim poddaszem mieszkalnym nakrytym dachem mansardowym z drewnianymi lukarnami. Portyki frontowy i ogrodowy kolumnowe, kryte niskimi dachami dwuspadowymi.

Materiał i technika: mur ceglany z narzutem wapienno-piaskowym wymalowany techniką wapienną. Elewacje z zachowaną dekoracją architektoniczną; gzymsem wieńczącym i pilastrami. Otwory okienne elewacji frontowej otoczone opaskami z uszakami i kluczem.

Wnętrza tynkowane i pierwotnie polichromowane; na sufitach fragmenty sztukaterii. Stolarka drzwiowa i okienna drewniana, podłogi i sufity drewniane.

Historia Dworu

Dwór jest późnobarokowy wzniesiony zapewne w końcu drugiej połowy XVIII wieku dla Józefa Kiełczewskiego i jego żony Salomei z Walewskich z wykorzystaniem murów wcześniejszej budowli. W latach 1906-1907, staraniem Marii z Mielęckich i jej męża Tadeusza Hantke, dwór częściowo przebudowano i rozbudowano o neoklasycystyczne portyki, według projektu arch. Jana Heuricha młodszego, w duchu stylu dworkowego. Budynek nosi ślady nie do końca zbadanych przeróbek, napraw i rozbudowy poprzez dodanie przybudówek.

Opis polichromii

Klasycystyczne polichromie, wykonane na ścianach charakteryzują się bardzo dobrym warsztatem artystycznym. Przedstawiają popiersia czołowych postaci 6 starożytnej Grecji i Rzymu, ujętych w owalne tonda w formie medalionów, otoczone inskrypcjami określającymi daną postać. Portrety wykonano monochromatycznie, używając wielu odcieni szarości, stosując bardzo delikatny modelunek światłocieniowy.

Na poszczególnych ścianach tonda z popiersiami są wkomponowane w architektoniczne podziały, połączone ze sobą roślinnymi girlandami, które dla odmiany są wielobarwne.

Girlandy bogate w szczegóły, widoczne są precyzyjnie malowane liście, owoce i kwiaty. Polichromie znajdują się na wszystkich ścianach, a także w obrębie glików okiennych.

Odkryto 16 medalionów w różnym stanie zachowania. Ze względu na bardzo wysokie walory artystyczne i wartość historyczną odkrytych polichromii należy przyłożyć szczególną wagę do następnego etapu prac konserwatorskich.

W pomieszczeniu gabinetu dyrektora znajdującym się po lewej stronie od klatki schodowej odsłonięto również wysokiej jakości pod względem artystycznym polichromie z II połowy XVIII wieku. Analogicznie, jak w poprzednim pomieszczeniu zakres występowania tych polichromii jest duży, i jest możliwe poddanie konserwacji i odtworzenie wyglądu i charakteru pomieszczenia, a bezpodstawnym jest zachowanie XIX wiecznych wymalowań w postaci geometrycznych, różnej szerokości pasków. Polichromie występują w obrębie wszystkich ścian, również na powierzchni glików okiennych. W dolnej części ścian do 80 cm przedstawiają iluzjonistycznie malowaną boazerię z motywami florystycznymi. Przedstawiają precyzyjnie malowane monochromatycznie przewieszone girlandy roślinne. Spięte są pod sufitem kółkami, z których dodatkowo zwisa wąska forma modelowanej draperii tworząc naturalne podziały między girlandami. Poszczególne ściany ujęte są w narożnikach w

proste, architektoniczne bordiury. Powyżej wymalowanych girland, pod sufitem wykonano poziomy, ornamentalny fryz biegnący wzdłuż wszystkich ścian. Kolorystyka, jak wspomniano monochromatyczna, oscylująca wokół wielu odcieni szarości. Jedynie tło jest szarością o lekkim zielonkawym odcieniu. Niezbędne jest wykonanie badań laboratoryjnych w celu określenia spoiw i użytych pigmentów.

W pomieszczeniu dawnej sypialni odsłonięto na ścianach pod sufitem poziomy ornamentalny fryz najprawdopodobniej pochodzący również z XVIII wieku. 5. W pomieszczeniu tym na ścianie w okolicy pieca odsłonięto fragmenty polichromii pochodzących prawdopodobnie z XVIII wieku. Stylistyczne nawiązują do malowideł pomieszczenia z tondami i pomieszczenia z girlandami, co może sugerować ten sam okres powstania. Są to ornamentalne koła, monochromatyczne, wpisane zapewne w większą kompozycję malarską. W górnej części widoczny jest fryz wykonany w podobnej stylistyce. Polichromie występują również w niszy sypialni.

W pozostałych pomieszczeniach odsłonięto szczątkowe XIX wieczne wymalowania, które nie dają podstawy do rekonstrukcji.

Polichromia ta zachowała się w zróżnicowanym stopniu, miejscowo śladowo, więc stan zachowania będzie czynnikiem decydującym w podejmowaniu działań związanych z rekonstrukcją tylko tych najlepiej zachowanych fragmentów.

Op.cit): S.Małyszko „Majątki Wielkopolskie” Tom IV Powiat Kaliski Jan Maciej Piękniewski „Badania Konserwatorskie Zabytkowy Budynek Dwór w Koźminku” Toruń, 2015

POLICHROMIE WE WNĘTRZACH PALACU w Koźminku, województwo wielkopolskie INWENTARYZACJA, BADANIA KONSERWATORSKIE Toruń, październik 2019 r.

ARW ART-O mgr sztuki Krzysztof S. Oleksiak oprac. mgr sztuki Witold Kondratowicz, sp. ds. zabytkoznawstwa i konserwator

3.PRZEBIEG I WYNIKI PRAC BADAWCZYCH

Na podstawie Dokumentacji badań odkrywkowych i stratygraficznych wg opracowania INWENTARYZACJA, BADANIA KONSERWATORSKIE Toruń, październik 2019 r.

Badania stratygrafii warstw polichromii wnętrza- ściany przeprowadzono na miejscu. Użyte materiały rozpoznano na podstawie cech zewnętrznych oraz podstawowych badań chemicznych i fizycznych. Wykonano dokumentację fotograficzną stratygrafii warstw i stanu zachowania. Badania prowadzono metodą w formie sond rozmieszczonych w wytypowanych miejscach i potwierdzanych niewielkimi odkrywkami na porównywalnych detalach w innych miejscach. Część sond wykonano używając metody rozwarstwiania polichromii.

Poza odkrywkami udokumentowanymi opisowo i fotograficznie wykonano również badania sondażowe w wielu miejscach polichromii, które potwierdziły omówioną w niniejszej pracy stratygrafię warstw.

Wnioski wynikające z przeprowadzonych badań:

Materiały pierwotne użyte do wykonania polichromii z XVIII w.

podłoże: cegła, fugi

zaprawa: tynkarska wapienno-piaskowa

izolacja zaprawy: pobiała wapienna

warstwa malarska: spoiwo klejowe lub wapienne

pigmenty: pochodzenia mineralnego: żółcień żelazowa, czerń węglowa, czerwień żelazowa, minia, węglan wapnia-biel.

Dekoracja malarska wykonana jest przy użyciu zaledwie kilku kolorów bazowych; ugier, czerwień, czerń, biel. Mocne spudrowanie polichromii i szczątkowe zachowanie niektórych fragmentów z mocniejszym wybarwieniem pigmentów nie pozwoliło o ustalenie dokładnej kolorystyki i identyfikacji używanych w tym celu pigmentów.

Dekoracja malarska jest dość monochromatyczna wykonana na wybijającym się jednym kolorze tła (ugier, oliwka) z rozrysowaną w formie architektonicznych podziałów i barwniejszą dekoracją florystyczną- girlandy oraz figuralną- medaliony.

4. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Warunki użytkowania obiektu są dość stabilne, jednak obiekt był narażony na zmieniający się mikroklimat panujący wewnątrz. Funkcjonowanie obiektu sprawia, że w wyniku ciągłej cyrkulacji powietrza postępuje gromadzenie się kurzu na ścianach, oknach, a szczególnie w partiach przysklepiennych, na gzymsach i na poszczególnych obiektach wyposażenia wnętrza. Okresowa kumulacja wilgoci w postaci pary wodnej powoduje bardzo gwałtowne zmiany wilgotnościowo-temperaturowe mające wpływ na znaczne naprężenia w strukturze zabytków ruchomych, na powierzchni ścian również.

Po przeprowadzonych kompleksowych pracach remontowych w obiekcie uzyskano pewną stabilizację warunków wilgotnościowo-temperaturowych wpływających bardzo korzystnie dla eksponowanych polichromii, nowych tynków i wyprawek w obrębie pozostawionych reliktyw polichromii.

Obecnie warunki są stabilne, zachowane relikty zostały utrwalone powierzchniowo, więc zatrzymano proces pudrowania się polichromii. Wykonano również szereg zabiegów konserwatorskich w obrębie zachowanych reliktyw, podklejono tynki, pęcherze, wypełniono nową zaprawą największe jej ubytki. Wydaje się natomiast, że nie prowadzono jeszcze procesu oczyszczania polichromii w celu jej uczynienia.

Stan zachowania polichromii jest bardzo zróżnicowany. Od fragmentów całkiem dobrze zachowanych (ozdobne fragmenty lamperii z elementami girland, podziałów plicinowych, oraz motywów roślinnych) oraz tych powyżej lamperii na ścianach pod sufitem zachowanych w różnym stanie.

Dekoracje na ścianach powyżej partii lamperii zachowały się miejscami tylko śladowo. Na obecny wygląd odsłoniętej polichromii bardzo negatywnie wpłynęły późniejsze decyzje o jej zatynkowaniu, zamalowaniu podejmowane na przestrzeni lat i kolejnych przekształceń wnętrza dworu. Warstwa przemalowań wykonana w bardzo twardej technice kazeinowej oraz późniejsze nadmalówki klejowe spowodowały dużą degradację pigmentów i spoiw oryginalnej polichromii. Przede wszystkim jednak, ta twarda warstwa kazeinowa, wniknęła w pory tynku szczelnie je wypełniając i związała się bardzo mocno z oryginalnym podłożem tworząc trudnousuwalną warstwę. Odsłanianie polichromii podczas prac konserwatorskich było niezwykle trudnym i mozolnym zadaniem i niestety niektóre partie polichromii zachowały się w stanie zupełnej destrukcji. Zapewne jeszcze przed jej zamalowaniem były one już w złym stanie zachowania. Na zły stan zachowania oryginalnej polichromii, która zdecydowano się właśnie z tego powodu zamalować, miały wpływ zarówno zmiany mikroklimatu panującego w budynku, błędy technologiczne wcześniejszych prac konserwatorskich jak również gromadzący się kurz i brud oraz urazy mechaniczne.

Dolne partie lamperii były mocniej zabrudzone, w dolnych partiach występują też liczniejsze odspojenia i spęcherzenia oraz przetarcia polichromii.

5. CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI

Stan zachowania polichromii narzuca działania technologiczne, które pozwolą uzyskać dobry wygląd estetyczny i poprawić stan techniczny obiektu w wyniku których należy zrealizować ponowne opracowanie estetyczne oczyszczonej warstwy polichromii. Polichromia ścian wymaga interwencji konserwatorskiej, która pozwoli na ponowne wyeksponowanie oryginalnej warstwy, uczytelnienie rysunku i wzmocnienie kolorystyki.

Podstawowym założeniem jest usunięcie czynników niszczących, zachowanie i konserwacja odsłoniętej oryginalnej substancji zabytkowej. Wszystkie wtórne nawarstwienia, które uwidoczniły się po odsłonięciu polichromii należy usunąć (resztki wyprawki, przemalówki itp.). Przywrócenie walorów estetycznych obiektu powinno nastąpić poprzez oczyszczenie obiektu z resztek przemalowań, utrwalenie polichromii, uzupełnienie ubytków, retusz w obrębie ubytków, oraz rekonstrukcja i uczytelnienie rysunku. Rekonstrukcja powinna dotyczyć tych obszarów powierzchni, gdzie oryginalna warstwa nie zachowała się, lub jest zachowana śladowo.

Oryginalnie zachowane wizerunki figuralne wymagają największej uwagi, aby wykonać rekonstrukcje zgodnie z treścią zabytkową, historyczną, zwłaszcza inskrypcji. Uzupełnienia z należy wykonać zgodnie z techniką oryginału.

Stan zachowania uczytelniiony po usunięciu przemalowań obiektu w uzgodnieniu z przedstawicielami urzędu ochrony zabytków wpłynie na decyzje związane z koniecznością dokonania ewentualnych korekt, reparacji zaprawy lub punktowań. Wszystkie oryginalne partie muszą być potraktowane z ogromnym pietyzmem. Polichromia ścian zostanie poddana serii rutynowych zabiegów gwarantujących zachowanie i zabezpieczenie istniejących partii zabytkowych oraz uzupełnienie i zrekonstruowanie brakujących fragmentów dekoracji malarskich w celu jak najwierniejszego odwzorowania pierwotnie funkcjonującego oryginału.

└ Ostateczna aranżacja polichromii mająca na celu powiązanie jej z otaczającymi elementami wykonanej nowej polichromii ścian będzie opracowana w porozumieniu z przedstawicielami urzędu ochrony zabytków. ┘

Stan zachowania odsłoniętej polichromii uzasadnia potrzebę podjęcia natychmiastowej konserwacji.

Odsłonięta warstwa polichromii pozwala na jej ponowne eksponowanie i jest możliwa do zrekonstruowania.

6. PROGRAM PRAC

- CAŁOŚĆ

Z powierzchni ścian zostaną usunięte wtórne warstwy resztek polichromii emulsyjnych i kazeinowych.

Polichromia ścian

1. Wykonanie dokumentacji stanu zachowania malowideł, badań konserwatorskich- wizualnych i dokumentacji fotograficznej. Wykonana dokumentacja umożliwi uzyskanie wiedzy na temat stanu zachowania i celowości podejmowania planowanych w programie czynności konserwatorskich.
2. Dezynfekcja -odgrzybienie wątku ceglanego poprzez spryskanie preparatem Lichenicida 264 oraz roztworem para-chloro-meta-krezolu w wodzie (1:1500).
3. Oczyszczenie malowideł z kurzu miękkimi pędzlami z zachowaniem szczególnych środków ostrożności ze względu na duże powierzchnie ewentualnie odspojonej warstwy malarskiej.
4. Usuwanie wtórnych warstw przemalowań: mechanicznie za pomocą skalpeli i chemicznie za pomocą mieszanek rozpuszczalnikowych i innych środków spulchniających powierzchnię polichromii.
5. Utrwalenie warstwy malarskiej z podłożem następującymi środkami rozpuszczalnikowymi: 5% roztworem PAW.

6. Doczyszczanie malowideł i usunięcie zanieczyszczeń wodą z dodatkiem dwuwęglanu amonowego oraz wodą z dodatkiem 40% roztworu alkoholu etylowego.
7. Wzmocnienie struktury zaprawy przez sklejenie rozwarstwień zaprawy i jej odspojień od podłoża 5% roztworem dyspersji wodnej POW Winacet DP 50 miejscami z dodatkiem wypełniacza w postaci kredy, drobnego piasku, mączki marmurowej oraz środkiem Primal AC 33.
8. Usunięcie zbyt wysoko położonych kitów oraz uzupełnień, których powierzchnia różni się od oryginalnej faktury.
9. Uzupełnienie ubytków tynku poprzez założenie kitów: w najszerszych krakelurach uzupełnienie kitami wapienno-piaskowymi, w miejscach ubytków zaprawy założenie nowych kitów wapienno-piaskowych dobierając odpowiednią granulację piasku w celu uzyskania zbliżonej struktury do oryginału.
10. Uzupełnienie większych ubytków tynku przy użyciu gotowych zapraw Keim.
11. Uzupełnienie warstwy pobiału.
12. Wykonanie rysunku opracowania rekonstrukcji najlepiej zachowanych fragmentów, uczytelnienie rysunku, wysycenie koloru, opracowanie kompozycji i zakresu występowania).
13. Wykonanie konserwacji i rekonstrukcji polichromii w miejscach, gdzie oryginał był śladowo zachowany na podstawie badań stratygraficznych i odkrytych, lepiej zachowanych fragmentów oryginalnej polichromii.
14. Zabezpieczenie fragmentów polichromii werniksem końcowym.

Zalecenia materiałowe:

- zaprawa wapienno-piaskowa KEIM do głębszych uzupełnień
- preparat do utrwalania polichromii ściennej PAW w odpowiednim stężeniu
- pobiała wapienna z wapna hydraulicznego
- farby pigmenty mineralne, akwarela, kolory mieszane samodzielnie zgodnie z zachowanym oryginałem
- retusz wykonywany w kilku warstwach punktowania kropką na podlawianiu
- preparat do utrwalenia końcowego

Z up. Wielkopolskiego Wojewódzkiego
Konservatora Zabytków
mgr Tomasz Talar
st. inspektor

Załącznik do pozwolenia postępowania pisma
nr. 39/2023/B
z dnia 29.11.2023 r.

Monika Rzegocińska-Wiącek
mgr sztuki
dyplomowany konserwator dzieł sztuki
nr dyplomu 2196